

BİYOETİK BİR MİRAS: GELENEKSEL YERLEŞİM BİÇİMLERİNDE BİYOETİK DEĞERLER*

Ayşe Ege YILDIRIM
Abu Dhabi Kültür ve Kültür Mirası Başkanlığı

Doç.Dr. Nesrin ÇOBANOĞLU
Gazi Üniversitesi, Tıp Etiği ve Tıp Tarihi Ana Bilim Dalı

Öz

Bu makalede, biyoetik ile kültürel – doğal mirasın korunması arasındaki ilişki, Anadolu’daki geleneksel yerleşim özelliklerine odaklanılarak incelenmektedir. Çağımızda kültürel ve doğal çevrede yaşanan yıkım süreci karşısında geliştirilen çevre söylemleri arasında, tüm canlılara ve onların yaşam alanlarına ilişkin değerleri inceleyen ‘biyoetik’ de önemli bir yer almaktadır. Biyoetik, çevre etiği ve özellikle derin ekoloji ile önemli oranda örtüşmekte, aynı zamanda ‘insanlığın ortak mirası’ olarak da kabul edilebilmektedir. Bu kapsamda, Aborijin, Kızılderili ve yarı-Bedevi kavimler gibi bazı eski toplumlar, ardından Anadolu’daki geleneksel yerleşim kültürü incelenmekte, yerleşim dokusu, mahalle yapılanması, yapı malzemeleri ve tekniklerinin olumlu özellikleri, işlevsellik, sağlık, toplumsal ilişkiler, doğal koşullara uyum ve diğer canlılarla etkileşim gibi açılardan değerlendirilmektedir. Yüzyıllar boyunca olgunlaşan bu yaşam gelenekleri, modernleşme sonrasında büyük oranda terk edilmeye yüz tutmuştur, ancak barındırdıkları sürdürülebilir öğelerden, bugünkü dünyamızda davranış kalıplarımızın biyoetik niteliklerini geliştirmekte yararlanılabilir. Yirminci yüzyılın başından bu yana ülkemizde biyoetik ve kültürel değerleri başarıyla geleceğe aktarabilen uyarılma örneklerine ve bu amaca yönelik çeşitli çabalara rastlamak mümkündür. Bunlar arasında, tarihi kentsel alanların korunması, geleneksel mahalle biriminin desteklenmesi, geleneksel mimari öğeler barındıran çağdaş tasarım uygulamaları gibi çalışmalar sayılabilir. Bu tür olumlu girişimlerin, daha geniş toplum tabanında yaygınlaştırılmasına ve özümsemesine ihtiyaç vardır. Modernleşme olgusunun yıpratıldığı kültürel sürekliliğin korunması, çağdaş imkanlar arasında yapılan bilinçli seçimlere ve bu konuda bireylerin duyduğu sorumluluğa bağlıdır. Çevre ve kültürel – doğal mirası koruma bilinci, insanın, şerefli ve huzurlu bir hayata izin verecek kalitede bir çevrede yaşama hakkı ve gelecek kuşaklara karşı sorumluluk açısından da etik bir sorundur.

Anahtar sözcükler: biyoetik • çevre etiği • kültürel miras • Anadolu • geleneksel yerleşimler

A BIOETHICAL HERITAGE: BIOETHICAL VALUES in TRADITION SETTLEMENT PATTERNS

Abstract

This article deals with the relationship between bioethics and the protection of the cultural and natural heritage. Bioethics, which deals with values related to all living organisms and their universe, has strong associations with environmental ethics; it can also be considered as the ‘common heritage of mankind’. Within this scope, the article examines some examples of ancient societies in the world, followed by an appraisal of aspects of traditional settlement in Anatolia, such as settlement fabric, neighborhood structure, construction material and techniques, to identify their positive attributes in terms of functionality, health, social relations,

* Bu yazı, Ankara Üniversitesi Sosyal Çevre Bilimleri doktora programı kapsamında Biyoetik ve Biyopolitikalar dersi için yazılan bir ödevde, 10-13 Mayıs 2005’te Manisa’da gerçekleştirilen IV. Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Günleri’nde sunulan ilgili bildiriye ve Kasım 2007’te ABD’nin Puerto Rico- San Juan kentinde gerçekleştirilen Association for Preservation Technology (APT) yıllık konferansında Ege Yıldırım tarafından sunulan ilgili postere dayanarak hazırlanmıştır.

adaptation to natural conditions and interaction with other living beings. It is possible to make use of these qualities to improve the bioethical nature of our contemporary living patterns. Since the early twentieth century, there have been various attempts of such adaptations in Turkey, ranging from the conservation of historic urban quarters, and the sustenance of the traditional neighborhood unit, to contemporary design that references traditional architectural elements. However, these efforts are still in great need of being embraced at a broader societal level.

Keywords: bioethics • environmental ethics • cultural heritage • Anatolia • traditional settlements

Çağdaş Çevre Söylemleri ve Biyoetik

Günümüzde doğal ve kültürel çevrenin hızla yıpranmasına neden olan, bilimsel çevrelerde ve toplumun duyarlı kesimlerinde ciddi kaygılara yol açan olumsuz bir süreç yaşanmaktadır. İnsan – doğa ilişkilerindeki sağlıksız gelişmelerin ulaştığı aşırı düzey, yirminci yüzyıl insanını yeniden düşünmeye yöneltmiş, bozulan çevrebilimsel (ekolojik) denge ve artan çevre sorunları, uluslararası topluluğun tümünü etkileyecek boyuta ulaşmıştır (Keleş & Hamamcı, 2002, s. 183). Artık yerküre üzerindeki herhangi bir noktada ortaya çıkan bir sorunun, tüm dünyayı aynı anda ve ölçüde ilgilendirdiği, tüm dünyanın aynı çevrebilimsel koşullara bağlı olduğu kabul edilmektedir. Ne de olsa çevre, özünde ‘uluslararası’ bir yapıya sahiptir, ve doğadaki canlılar, insanlarca çizilen siyasal devlet sınırlarından bağımsız olarak yaşamaktadır.

Tek ve ortak bir geleceği paylaştığımız düşüncesine bağlı olarak, çevre sorunlarının bütünselliği ve küreselliği çevre söyleminde önemli bir yer edinmiştir. Yerellikten küreselliğe geçişe koşut olarak gelişen çözüm arayışları da ulusaldan uluslararası platforma kaymıştır. 1970’li yıllarda, ‘Büyümenin Sınırları’ adlı raporda ortaya atılan ‘organik büyüme’ kavramı, dünyayı birbirine bağlı ve uyumlu biçimde çalışan küresel bir sistem olarak ele alma politikasını önermektedir (Meadows, 1974).

Çevre ve *etik* kavramları arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. İnsan davranışını ‘iyi’ eylemlere doğru yöneltmeyi amaçlayan bir *değerler* sistemi olarak etik, çevre bağlamında ele alındığında, çevreye ilişkin değerler bütünü, buna bağlı olarak da ‘doğaya saygı’ ve ‘insan kişiliğinin geliştirilmesi’ ilkelerini anlatır. İlk uzunca bir süre bireylerarası ilişkileri (*mikrosfer’i*) konu edinen etik, uygarlığın ilerlemesi ve insanın gezegen üzerindeki bütün toplumlara ve onların değerlerini, yaşanan teknolojik gelişmelerin zararlarından koruma

sorumluluğunu edinmesi ile birlikte, bireyin toplum ve evren ile ilişkilerini ('makrosfer'i) konu eder bir düzeye gelmiştir (Keleş & Hamamcı, 2002, s. 232-233).

Çevre etiğine katkıda bulunan düşünce akımları arasında, 'tüm canlılar' evrenine ilişkin geliştirdiği önemli söylem açısından önemli katkıda bulunan *derin ekolojiye* değinmekte fayda vardır. Arne Naess'ın öncülük ettiği derin ekoloji yaklaşımına göre, yeryüzünde insanların yanısıra insan dışındaki canlıların gönenci de, insan için taşıdıkları yarar ve değerden bağımsız olarak, kendi başına bir değer taşır. İnsanlar ve öteki canlılar arasında bir yandan diyalektik bir bağ olduğu, bir yandan da insan lehine eşitsiz bir ilişki olduğu, buna bağlı olarak da çıkarları çeliştiği andan itibaren insanın doğal çevre değerlerinden özveride bulunmaya başladığı görülmekte, bu da doğayı insanlar için sağladığı yarardan bağımsız şekilde korumanın gereğini göstermektedir (Keleş & Hamamcı, 2002, s. 226-239).

Yukarıda anlatılan düşünce akımları ortamında yoğrulan ve çevre bağlamında daha sık gündeme gelen kavramlardan biri *biyoetik*dir. Derin ekoloji gibi insan yaşamından öte tüm yaşam biçimlerini değerli gören ve bu şekilde çevre etiği ile önemli ölçüde örtüşen bir etik yaklaşım olarak biyoetik, kapsamının genişliği nedeniyle bir çok disiplini içine almaktadır. En temel tanımıyla biyoetik, biyoloji , tıp ve ilgili bilimlerde meydana gelen teknolojik gelişmelerin, etik ve toplumsal düzlemde doğurduğu sonuçları ve sorunları irdeleyen etik alanıdır (Oxford Companion to Philosophy, 2009). Geçmişte değerler felsefesi dar bir mekanda, dar bir zaman diliminde insanlar arası ilişkilerde oluşan ikilemleri irdelerken, teknolojideki sınırsız gelişmenin yansımasıyla, günümüzde, gelecek kuşaklar ve evren kavramları da ikilemlerde belirleyen olarak önem kazanmıştır; bu bağlamda biyoetik kavramı tüm canlı varlıklardan, ekosisteme kadar genişleyen ilişkiler ağında ortaya çıkan etik sorunları irdeleyen, canlılık-yaşam ile ilgili tüm değer sorunlarını içeren bir kavramdır (Çobanoğlu, 2009). Macer'a (1994a, 1994b) göre ise biyoetik, yaşamla ilgili etik kararları incelemesi dolayısıyla, basit bir deyişle 'canlı sevgisi' olarak nitelendirilebilir. Biyoetik açısından eylemlerin değeri tartışılırken, görüşlerini bir sistem içinde dile getirerek, eylemi bu görüşe uygun temel değerler açısından değerlendirmek gerekir. Eylemin ahlaki değerinin "iyi" olması amacı sağlamak için, amacın kendi niteliği, ona ulaşmak için kullanılan araçlar, eylemin sonuçları, sonuçların etkilediği kişi (ya da kişiler) değişik yaklaşımlara göre

değerlendirilebilirler. Günümüzde en çok bilinen dört biyoetik yaklaşım / görüş, özgür istenç, sorumluluk ve amacın iyiliğini önemseyen Kantçı görüş; eylem sonucunda en fazla kişinin iyiliğinin sağlanmasını önemseyen Yararcı (Ütilitaryen) görüş; tüm bireylerin daha iyi konuma hep birlikte ulaşmasını önemseyen Komunitaryen görüş; ve bireyin kendi istenci doğrultusunda eylemde bulunabilmesi ve kişisel özellikleri oranında “hak ettiği iyi”ye ulaşmasından yana Liberal görüştür (Beauchamp & Childress, 1994, s. 47-84). Tüm bu görüş ve yaklaşımlar, canlılar dünyasını tüm çeşitliliği, karmaşıklığı ve çokluğu içinde daha iyiye götürme sorunsalı ile ilgilenmektedirler.

Biyoetiğin çatısı altında benimsenen ilkelere bakıldığında, bu kavramın güncel çevre söyleminin tam merkezinde yer aldığı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Yunanca ‘yaşam’ anlamındaki *bios* kavramına saygıdan hareketle, insan yaşamının dünyadaki tüm canlılarla uyum içinde sürdürülmesi, biyoetiğin temel ilkelerindedir. Biyo-çevrenin, ‘biyolojik çevre’nin ötesinde daha derin bir anlamda kavranması ve takdir edilmesi ile, insan-merkezli (antroposantrik) yaklaşımlardan, yaşam çevresini merkez alan (biyosantrik) yaklaşımlara yönelik öngörülmektedir. İlerleyen teknolojik imkanların toplumsal değerlerle uzlaştırılarak gerçekleştirilmesi ve bugün bunların arasında mevcut olan uçurumun giderilmesi de bu yönelişin bir parçası olacaktır. Biyoetik, insanlığın ve biyo-çevrenin barış ve uyum içinde birlikte geçireceği evrimin etik ve felsefi temellerini ortaya koyar. Günümüzde acilen çözüm bulunması gerekli temel sorun, biyo-çevrenin geleceğinin insan faaliyetlerince tehdit edilmesidir. Bu sorunun çözümü için ise tutum ve davranışlarımızda köklü bir değişimin gereği vurgulanmaktadır (Vlavianos-Arvanitis & Oleskin, 1992, s. 16-17).

Çevre etiğinde de benzer şekilde tanımlanan iki yaklaşım söz konusudur. İnsan merkezli, ekosisteme insan için yararı ölçüsünde araç olarak değer veren ‘antroposantrik’ görüşe karşılık, ekosisteme özsel değer veren, amaç olarak benimseyen *ekosantrik* bakış açısı yüceltilmektedir (Çobanoğlu, 2009). Ekosantrik bakış, biyoetiğin odaklandığı biyosantrik bakış ile karşılaştırıldığında, ekosistemin oluşturduğu çevresel bütün ile ekosistemi oluşturan canlılar bütünü birbirleriyle sıkı sıkıya örtüşen, ilk bakışta farklı yönlerden konuya yaklaşıyor gibi görünebildiği halde aynı değerler bütününe ulaşan kavramlardır. Bu nedenle, biyosantrik ve ekosantrik yaklaşımların, biyo-çevre ile ilgili tartışmalarda aynı anlamda kullanılması mümkün hale gelmektedir.

Biyoetiğin çevre etiği ile ilişkisini somutlaştırmaya yönelik çalışmalardan biri, *çevresel biyoetik* kavramının geliştirilmesidir. Rolston (2008), bu kavramı 'çevresel etik'le eşdeğer tutarak, 'doğal dünyaya ilişkin değerlerin ve görevlerin kuramsal ve uygulama alanı' olarak tanımlamaktadır. Burada, etiğin tıp, mühendislik, hukuk ve teknoloji gibi alanlarda alışlagelinen antroposantrik uygulama şekliyle farklı olarak, insanların çevrelerinden etkilendikleri varsayımı önem kazanmaktadır. Diğer canlı türleri, ekosistemler ve hatta tüm yerkürenin etik kaygı odağı olması gerektiğini savunan 'doğalcı bir etik' olarak çevresel biyoetik, insanoğlunun çıkarlarının dışına taşması açısından benzersiz bir etik alanı yaratmaktadır.

İnsanlığın Ortak Mirası Olarak Biyoetik

Yukarıda teşhis edilen sorunlu davranışlar bütününe nasıl bugünkü şeklini aldığı sorulacak olduğunda, tatmin edici bir yanıt bulmak için *modernizm* olgusunun incelenmesi ve modern öncesi dönemle karşılaştırılması gereği ortaya çıkmaktadır. İnsanlığın gelişim tarihi bir bütün olarak düşünüldüğünde, biyoetiğin doğru kabul ettiği değerlerin, aslında bu tarihin içinde saklı olduğunu keşfetmek, günümüzde süren yeni bilinçlenme mücadelesinde umut ve ilham vericidir. Derin ekoloji ve onunla yakından ilişkili olan biyosantrik değerler sistemi, köktenci, idealist ve gerçekçilikten uzak olarak nitelendirilerek eleştirilmişlerdir; oysa tarihte daha önce bu değerler sistemine dayalı bir yaşamın var olmuş olduğunu görmek, bu eleştirilerin en azından bir kısmını haksız çıkarmaktadır. Biyosantrik değerlerin önemi ve geçerliliği, bu mirası yaşatıldıkça ve geliştirildikçe daha fazla ortaya çıkacaktır.

Biyoetik, yaşamın tüm yönlerini içine alan, bütünsel bir felsefedir; bu bakımdan farklı bilim dalları arasında bağların kurulduğu disiplinlerarası bir çalışma ortamı içinde, diyalektik fikir alışverişi yoluyla yeni değer sentezlerine ulaşılması beklenir. Bu bilgi alanları içinde, *kültürel ve doğal mirasın korunmasını* ve gelecek kuşaklara karşı etik sorumluluğumuzu konu alan *sürdürülebilirlik* konusundaki çalışmalar da yer almaktadır.

Etik teriminin kökenindeki eski Yunanca 'ta' ve 'éthé' sözcükleri ile Latince karşılığı olan 'mores' sözcüğü, 'örf' yani 'gelenek' anlamına gelmektedir (Keleş & Hamamcı, 2002, s. 232). İnsan toplumlarının yüzyıllar boyunca olgunlaştırdığı, doğa ile uyumlu, 'biyoetik' yaşam gelenekleri bulunmakta, bu geleneklerin kaynağında ise, modern çevre kaygısının oluştuğu

dönem öncesine özgü, 'doğal' bir çevre bilinci yatmaktadır: Sınırlı kaynakların bilinçli kullanımını gözetilen davranış biçimleri, bugün anlaşıldığı biçimde 'çevreci' olarak açıkça tanımlanmasa bile, yaşamın içselleştirilmiş bir parçası olagelmıştır. Bu davranışların bir kısmı hala yaşamaktadır; bir kısmı ise modernleşmeyi izleyen son dönemde dönüşüme uğramış veya arka plana itilmiştir. Söz konusu gelenekler, bir yandan toplumsal yaşamın doğrudan bir yansıması olan, fiziksel ve yapısal çevrede, özellikle de *tarihi yerleşim dokuları* biçiminde somutlaşmaktadır. Bu çevre ve dokular, toplumsal devinimler içinde unutulabilen, 'somut olmayan miras' olarak nitelenen geleneklere göre daha kalıcıdır, ancak bu *somut miras* da aşınmaktadır ve bugün dünyanın birçok yerinde kaybolma tehlikesi içindedir.

İnsanlığın ortak mirası olan tarihi değerlerin biyoetik kavramı ile ilişkisi, çeşitli akımlar ve girişimlerle de doğrulanmaktadır. Bunların başında, UNESCO'nun 1972 yılında kabul ettiği *Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına dair Sözleşme* gelmektedir. UNESCO'nun daha yakın zamanda kabul ettiği, üçüncü kuşak insan hakları kategorisindeki 'dayanışma hakları' arasında, 'insanlığın ortak mirasından yararlanma' ve 'sağlıklı ve ekolojik açıdan dengeli bir çevrede yaşama' hakları da tanımlanmıştır (Gökçe, 1993, s. 19). Ayrıca, Güleç'in belirttiği üzere, ruh sağlığının günümüzde kabul gören tanımlamalarından biri, "insan doğasının yüzyıllar boyunca kazanmış olduğu değişik türdeki etkinliklerden, düşüncelerden ve iletişimlerden ileriye dönük olarak yararlanabilme yetisi" şeklindedir (aktaran Gökçe, 1993, s. 20). 1982 yılında kabul edilen bir başka sözleşme olan Dünya Doğa Şartı ise, "insanlığın, doğanın bir parçası olduğunu, (...) uygarlığın köklerinin insan kültürüne biçim veren doğada bulunduğunu" ifade etmektedir (Birleşmiş Milletler, 1982). İnsanlığın kültürel mirasının korunması için çalışan kurumlar, bu mirasın biyoetik özelliklerinin daha fazla araştırılarak ortaya kondukça, koruma misyonunu destekleyen yeni bir araçla da donanmış olacaktır.

Dünya tarihinden biyoetik yaşam örnekleri

Çevre sorunlarının küresel niteliğinin yanısıra, bu sorunların çözümüne katkıda bulunacak biyoetik öğeler de aynı şekilde dünyanın her köşesinde varolagelmış eski toplumların geleneklerinde bulunabilmektedir. Bu geleneklerin farklı coğrafyalarda gelişmiş olmalarına rağmen aynı temel ilkelere dayanmaları, biyoetiğin evrensel niteliğinin de bir

göstergesidir. Bugün modern dünyaca 'ilkel' olarak nitelendirilen bazı eski toplumların bütünsel felsefeleri, biyoetiğin tarihteki kaynaklarına örnek olarak gösterilebilir. Bu toplumlar, modern öncesi tarihi dönemlerin barındırdığı teknolojik kıstaslar çerçevesinde, doğa ile bugün olduğundan çok daha yakın ve derin bir ilişki içinde varolmak durumunda olmuştur. Bu yakınlık, insan topluluklarının çevrelerindeki canlı ekosistemlerine, gerek hayatta kalmak için onlara olan yaşamsal bağımlılıkları, gerek gözlem ve deneyime dayalı tanışıklıkları nedeniyle, daha büyük bir saygı ve değer biçme ile yaklaşmalarını sağlamıştır. Bu ilişki de doğal olarak toplumsal yaşamlarını biyoetik değerlere daha yakın biçimde kurmalarını ve sürdürmelerini sonuçlandırmıştır.

İlk örnek olarak, Kızılderili toplumlarının çeşitli öğretileri çevre etiği açısından son derece anlamlıdır. Kızılderili öğretisinde, barış üzerinde derinlemesine durulmuştur: "Üç barış vardır. Birinci barış, en önemli barıştır. İnsan, kainatla ve kainatın bütün güçleri ile olan ilişkisini, beraberliğini, kainatın merkezinde Büyük Ruh'un durduğunu ve bu merkezin her yerde, her birimizin içinde olduğunu fark ettiğinde birinci barış sağlanmıştır" ("Kızılderili Atasözleri", n.d.). Bu anlayışa sahip Kızılderili kabileleri, özellikle yaşam çevrelerinin 'yeni dünyayı' fethetmeye gelen toplulukların tehdidi altına girmesiyle, etik değerlerini çeşitli deyişlerle hatırlatmaya çabalamıştır. Cree kabilesi'nin "sadece son ağaç kesildikten, son ırmak zehirlendikten, son balık tutulduktan sonra, parayı yiyemediğinizi göreceksiniz" şeklindeki kehaneti bunun bilinen bir örneğidir (Brouillet, 2001).

İyi bilinen bir diğer örnek, Avustralya kıtasında yaşayan Aborijinlerdir. İnsanlığın atalarının yaşayan temsilcileri olarak görülecek denli eski, avcılığa ve toplayıcılığa dayalı yaşam tarzları, çevre koşullarına son derece iyi uyum sağlamış ve verimli olması nedeniyle, aynı zamanda istikrarlı ve görünüşte değişmezdir. Bu verimlilik, toprağın ekonomik bir kaynak olarak kullanım değerinin bilincinde; arazi topoğrafyası, bitki ve hayvan kaynakları ile bunların zamansal döngülerine ilişkin geniş bilgi sahibi, belirli arazi yönetim uygulamalarına da hakim olmalarına dayanmaktadır (Aboriginal Art Online).

Aborijinlerin çevrelerindeki dünya ile ilgili geliştirdikleri zengin inanç sistemleri de aynı çerçevede değerlendirilebilir. İnsanlar ile hayvan ve bitki türleri arasında genetik bağların var olduğu inancına dayanan totemizm sistemleri, bir yandan, belirli hayvanların avlanmasında o hayvanın totemini taşıyan kişilerden izin alınması yoluyla farklı canlı

türlerinin korunmasını, aynı zamanda da farklı insanlar arasındaki ilişkilerin simgesel bir haritası sayılmaları nedeniyle toplumsal etik kuralların oluşmasını da sağlıyor olmalıdır (Australian Aborigines, 2000-2006). Aborijin inançlarının bir diğer önemli bir parçası, 'Rüya Zamanı' olarak tabir edilen, dünyanın ruhsal, doğal ve etik öğeleri arasındaki ilişkilerin kurulduğu, insan belleği öncesi, doğaüstü dönemdir. Kutsal olarak kabul edilen toprak ise, Rüya Zamanında insanların doğaüstü atalarının yarattığı bir nimettir; bu kutsal hediyein yaşamlarındaki vazgeçilmez yeri, Aborijin sanatında sıkça ifade edilmektedir: "Toprağın dansını ediyor, şarkısını söylüyor, resmini yapıyoruz. Kültürümüz ve varoluş nedenimiz hep topraktır" (Australian Aborigines - Indigenous Australians, n.d.).

Doğayla yakın ilişki içindeki eski toplumlara verilebilecek bir başka ilginç örnek, Güneydoğu Arabistan kavimleridir; bu topluluklar, son iki bin yıl boyunca, son derece zorlu olan çöl ve Körfez coğrafyasında varolmak için yarı-Bedevi, yarı-yerleşik bir yaşam tarzı geliştirmiştir. Bölgedeki doğal kaynak kıtlığı, 'çok-yönlü kabile üyesi' olarak tanımlanan yöreye özgü bir ekonomik olgu yaratmıştır. Herkese yetecek kadar tarıma elverişli arazi bulunmayışı, tüm kavim üyelerinin yerleşik bir hayat kurabilmesini ve karlı zanaatlarla uğraşabilmesini engellemiştir; bu yüzden kavimlerin çoğu, bazı dönemlerde bedevi yaşamı, bazı dönemlerde ise köy ve şehirlerde yerleşik yaşam sürmüştür. Çok-yönlü kabile üyesi, aynı zamanda hem deve güdücüsü, hem hurma yetiştiricisi, hem de inci avcısıydı; veya bu beceriler aynı ailenin çeşitli üyeleri arasında paylaşılmaktaydı. Akrabalık ilişkilerinin bilinçli olarak güçlü tutulması, birbiriyle ilişkili grupların ekonomik etkinlikleri beraber gerçekleştirmesini sağlamaktaydı (Heard-Bey, 2004, s. 24-26, 165). Bölgede bugün kurulmuş olan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi modern devletlerin toplumsal yapısını etkilemeye devam eden bu güçlü kavimsel yapı, doğal koşulların biçimlendirdiği, somut olmayan bir kültür mirası niteliğindedir. Aynı köklere dayanan, somut bir kültür mirası öğresi ise, palmiye ağacının (*arish*) kullanımını içeren ve BAE'nin farklı yerlerine göre farklılaşan zengin yöresel yapı geleneğidir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında petrole dayalı ekonominin gelişmesiyle oluşan benzersiz kalkınma atağı, sadece modern değil, post-modern bir mimarinin hakim olduğu, bölgenin geleneksel coğrafyasına tehditkar bir tezat oluşturan yepyeni bir peyzaj yaratmıştır. Böyle bir gelişmenin sonuçlarını öngörebilen, ülkenin kurucu başkanı Şeyh Zayed bin Sultan al Nahyan, kalkınma politikalarında sık sık biyoetik bir bilincin izlerini sergilemiştir;

bunu BAE'nin ilk Çevre Günü vesilesiyle, Şubat 1998'de yaptığı bir konuşmada, adeta toplumunu uyarırcasına şöyle demiştir:

“Doğal çevremize önem vermekteyiz, çünkü o ülkemizin, tarihimizin ve kültürel mirasımızın ayrılmaz bir parçasıdır. Karada ve denizde, atalarımız bu çevrede hayatta kalmayı başarmıştır. Bunu yapabilmelerini sağlayan tek şey, bu çevreyi korumak, ondan sadece yaşayabilmeleri için gerekeni almak, ve gelecek kuşaklar için onu muhafaza etmek gereğinin farkındalıkları olmuştur“ (Piesik 2009).

Geleneksel yerleşimlerde biyoetik öğeler: Anadolu örneği

Kızılderili, Aborijin ve yarı-bedevi Arap kavimleri gibi toplumların doğayla yaşadığı yakın ilişki, daha yerleşik uygarlıklarda da belirleyici bir etken olmuş, biyoetik yaşam gelenekleri kendilerini mekanda sabitleşen toplumlarda da göstermiştir. Bu biyoetik değerleri, ülkemizin yerleşim tarihinin izlerini taşıyan kentsel ve mimari kültür mirasında da izlemek mümkündür. Dünya tarihindeki belli başlı kültür merkezlerinden biri olan Anadolu'nun geleneksel yerleşmeleri, birçok biyoetik öge barındırmaktadır. Bu yerleşimlerde, hem insanların birbiriyle etik bir ilişkide yaşadığına, hem de insan ötesinde başka canlıların da birer değer olarak dikkate alındığına ilişkin göstergeler bulunmakta, bunun ötesinde, doğal çevreyle sağlanan uyum dolayısıyla, içindeki tüm canlılarla birlikte bütün çevresel ekosistem ile de olumlu bir ilişki kurduğu anlaşılmaktadır.

Anadolu, gerçekten de çok eskiye dayanan bir kültür birikiminden beslenmekte olup, bunun sentezini oluşturmuş ve yakın bir geçmişte yaşanan sosyo-kültürel kırılmalara kadar bunu kesintisiz olarak sürdürülmüştür. Yapı gelenekleri, hemen birkaç yüzyılda oluşmamaktadırlar. Anadolu'da bugün bile sürdürülen yapı tekniğinin kökenleri, M.Ö. 2. binyılda ortaya çıkan Hititlere dek dayandırılmaktadır. Ayrıca bu gelenekler bütünü, Anadolu sınırlarının dışına da taşmaktadır. Osmanlı dönemindeki siyasi birlik, Balkanlar, Akdeniz ve Ege Adaları'na yayılan bir kültür birliğini de beraberinde getirmiştir (Bektaş, 1996, s. 23; Akurgal, 1998, s. 54).

Anadolu ve yakın çevresindeki geleneksel yerleşmelerde izleri görülen genel biyoetik davranış ilkeleri, insanların doğa ile kendi yaşamları arasında varolan karşılıklı bağımlılığa ilişkin farkındalık, doğanın içsel ritminden, ilkelerinden olabildiğince yararlanma, dolayısıyla

yapılaşmada doğal çevre koşullarına uygunluk, ekonomik davranış ve çevreye minimum zarar biçiminde özetlenebilir. Cengiz Bektaş, bu tarz insan yaşantısı için 'doğa ile kan dolaşımı içinde olma' nitelemesini kullanmıştır: "Bu evi yaratan insan, bütün öteki yaratıkların kendisi için yaratıldığı bir çevre olarak görmüyor kendini. Kendini öteki varlıklardan biri, hem de onlarla dengede olması gereken, onlarla var olan biri olarak görüyor" (Bektaş, 1996, s. 24).

Yerleşim dokusu açısından incelendiğinde, geleneksel şehirlerimizde organik bir dokunun hakim olduğu görülmektedir. Bu doku, yapıların 'iç dokusu'ndaki, geometrik olmayan formlardan başlayarak dışa yayılan, ve insan gereksinimlerinden türetilmiş olan ritmik bir düzen içermektedir. Doğal anlamda bir gayrimuntazamlığa yer veren ve dış dünyadaki ısı farklılıklarını kendi meskeni içinde, kendi rahatına uyumlu hale getiren içe dönüklüğü mümkün kılan bir yaşama biçimi durmadan tekrarlanmaktadır (Aru, 1998, s. 11). Bu araştırma yönünün, anlatılan ilkelerin doğadaki canlı ve cansız varlıklarda görülen fraktal özelliklere benzetilebileceği, canlı organizma hücreleri kadar küçük ölçeklerden, şehir dokuları kadar büyük ölçeklere kadar aynı işlevselliğe dayalı yapısal düzenin bulunabileceği analoji çalışmalarının mümkün olduğu düşünülmektedir.

Dokuları işlevsellik ilkesi doğrultusunda şekillendiren mekansal gelişim dinamikleri, mahalle birimlerini incelerken de çeşitli yollarla karşımıza çıkmaktadır. Kentsel hizmet ağının 'işinsal patlamalar' halinde dağılmasını sağlayan, şehirlerin adeta 'üzüm salkımı' biçiminde büyüme eğilimidir (Aru, 1998, s. 177). Aynı mahallenin kadastral sınırları içerisinde, alt kotlardaki düzlük, bağlık – bahçelik arazisinde bitki ve tarımsal ürün yetiştiren, aynı günün akşamı ise üst kotlardaki yamaca kurulu evine dönen mahalle sakininin yaşamındaki bütünleşmişlik, arazi mülkiyet (kadaströ) desenlerinden okunabilmektedir. Mahalle biriminin önemi, ileride açıklanan, sosyal yaşam için sağladığı koşullar ışığında da değerlendirilebilir.

Geleneksel yerleşimler, toplum sağlığı için temel gereksinimler olan güneş, hava ve yeşillik öğelerinin de gündelik yaşantıdan eksik olmayacağı biçimde kurulmuşlardır. Topoğrafyaya göre yerleşim, çevredeki hava akımlarından ve gün ışığından tüm yerleşim düzeyinde yararlanmayı mümkün kılmaktadır (*Resim 1*). Hava akımlarının önemi, yapılardaki mekanların, aldıkları rüzgara göre 'lodos odası', 'poyraz odası' olarak adlandırılmalarından anlaşılabilir. Güneş ışığından ve ısısından en iyi şekilde faydalanmanın yöntemi olarak da, yerleşimlerin belirli coğrafi yönlerde yerleşmeyi daha çok tercih ettikleri görülmektedir.

Eğimli arazide yerleşmenin uygulamadaki sonuçlarını çözümlmek için, zemin katlarının arazi ve sokak formlarına uyarak eğilip bükülmeleri, üst katlarda ise bu eğriliklerin daha geometrik biçimlere göre düzeltilmesi, eğri ve düzgün kenarlar arasında çıkma ve payanda gibi geçiş öğeleri ile bağlantı kurulması gibi yöntemler kullanılmıştır. Bu bir anlamda 'doğanın yumuşakça medenileştirilmesi' olarak da nitelendirilebilir. Doğal ve kentsel dokuların iç içeliği; her evin avlusunda bir ailenin bakabileceği boyutta, meyve, sebze ve bitki yetiştirilen bahçelik bir alan bulunması ve böylece yerleşmeye yeşil bir görünüm kazandırılması yoluyla, bu temel insan gereksinimlerinden bir diğeri de bolca karşılanmış olmaktadır (*Resim 2*).

Resim 1: Topoğrafyaya uyumlu yerleşim, Kayaköy, Fethiye (KA.BA Ltd arşivi)

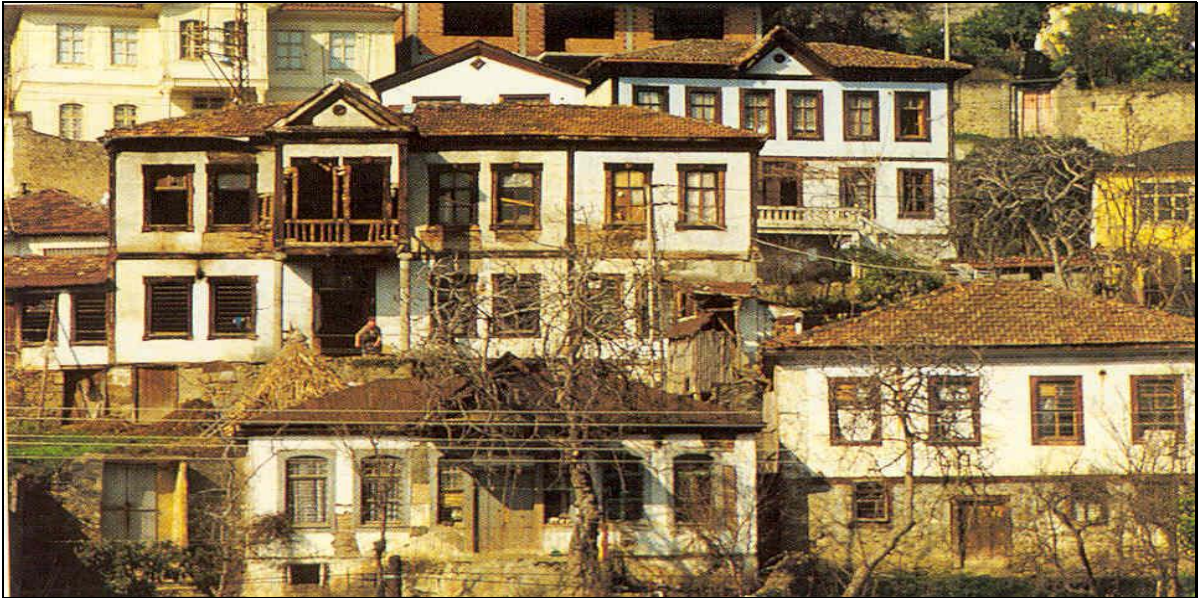

Resim 2: Doğal ve kentsel doku iç içe, Gökbük, Finike (KA.BA Ltd arşivi)

Geleneksel yerleşimlerde kentsel altyapıya yönelik olarak geliştirilmiş, biyoetik açıdan nitelikli çözümler bulunmaktadır. Deprem bölgesinde yer alan bir ülke açısından önemli olan bu özellik, aynı zamanda verimli toprakların yapılaşma ile boşa harcanmamasını sağlayan, şehirlerin alüvyon üzerine değil, sağlam zeminli yamaçlara kurulmuş olmasıdır. Yukarıda da değinildiği gibi topoğrafyaya pratik şekilde uyum sağlayan yol ağına koşut biçimde, su drenajı da eğimden yararlanmakta, yağmur suyu sokak kenarlarından veya ortalarından giden arıklar ve kanallar yoluyla akıtılmaktadır. Su ögesinin kurak kara iklimlerinde bile evlerin avlularında ve bazen yapı içlerinde havuz, çeşme vb. öğelerle günlük yaşantıya katılması, konforlu bir yaşam biçimini yaratmaya katkıda bulunmaktadır. Bunların yanı sıra, bacadan çıkmadan önce evi ısıtması için yapının içinden boylu boyunca geçirilen dumanda veya en basit evlerde bile zemin katların topraktan belirli bir mesafe yukarıda başlayarak yapıyı nemden korumasında olduğu gibi örnekler çoğaltılabilir. Bir başka ilginç değer olarak, nehir taşkını riski ile yaşayan ve çabuk yapı inşasının önem kazandığı bölgelerimizdeki yapım teknikleri, günümüzde yaygın bir uygulama alanına sahip olan önyapım (prefabrike) yöntemi ile koşutluklar göstermektedir (Bektaş, 1996, s. 56).

Mimari yapıda toplumsal ilişkilerin düzenlenmesi amacıyla geliştirilmiş çözümler, alan ölçeğinden mimari eleman ölçeğine kadar yayılan geniş bir yelpazede gözlenebilmektedir. Ev yapım sürecinde yapı ustası ile ev sahibi arasında, talep ve gereksinimlerin karşılıklı bir diyalog halinde ifade edilerek karşılanmasına dayalı organik bir ilişki, daha yapılaşma sürecinin başından itibaren kararlara katılım imkanı vermektedir (Bektaş, 1996, s. 10). Günümüzde mimarlık ve kentsel yönetim alanındaki çok güncel bir konu olan katılımın bu denli içselleşmiş hallerinin bulunması, eldeki tarihi miras değerinin şaşırtıcı çağdaşlığına bir örnektir.

Yine günümüzde tartışılmakta olan kentli hakları açısından yol gösterici bir tarihi değer de, evlerin birbirlerine göre konumlanışında komşuların güneş ve manzarasına saygıyı gözeten yerleşim etiğidir (*Resim 3*). Bu etik düzen, mahalle birimlerinin sosyal yapılanmasında da devam etmektedir. Belirli bir sosyal çerçeve içinde, sakinlerine düzenli bir hayat ve sıklıkla kendi bünyesinden ürettiği hizmetler sağlayan bu komşuluk birimleri, çeşitli meslek ve sınıflara ait olmakla birlikte, toplumsal uzlaşa ve huzur içinde yaşayabilen mahalle sakinleri barındırmaktadır (Aru, 1998, s. 12). Kamusal ve ortak kullanımdaki yapıların ve genellikle hayır sahipleri veya vakıflarca sağlanan hizmet yapılarının öbekleştiği mahalle merkezi, bir anlamda hücre çekirdeği gibi işlev görmektedir (*Resim 4*).

Resim 3: Manzarayı ve güneşi adilce paylaşan evler, Akçaabat (Bektaş, 1996)

Resim 4: Su başında sosyalleşme, Gökbük, Finike (KA.BA Ltd arşivi)

Alan ölçeğinden yapı ölçeğine inerken, sosyal bütünleşmeyi sağlayan yarı-kamusal mekanlardan söz edilebilir. Çeşme başları, çıkmaz sokak sonları, kapı önleri gibi yerler, özellikle de kadınlar arasında çeşitli sosyalleşme imkanları yaratmaktadır. Bir yandan bütünleşme sağlanırken, bir yandan da toplumsal yaşantının diğer bir gereği olan özel hayatın gereksinimlerine yanıt veren geleneksel yapı dokuları, etik alanında önemli bir kavram olan mahremiyet imkanını vermektedir. Yapı içlerinde mahremiyet ve ortak kullanım amaçlı mekanlar iyi belirlenmiş; böylece

odaları etrafında toplayan, kapalı formuyla sofa ve yarı-açık formuyla hayat adlı mekanlar oluşmuştur. Mimari eleman ölçeğinde ise, cumbalar, yatak odalarının komşu yapılara sağır duvarları, yapıların giriş kapıları üzerinde konumlanarak 'görülmeden görme' imkanı sağlayan kafesli 'kim geldi' pencereleri, mahremiyeti sağlamakta etkilidir.

Yukarıda söz edilen, mahalle içi toplumsal uzlaşma ortamının, özellikle sivil mimarlıkta olgun ve gereksiz gösterişten kaçınan bir mimari tarz ile de desteklendiği söylenebilir. Biyoetik ile ilgili bilimsel metinlerde, insan kişiliğinin hem bireysel gelişim hem de iletişim becerisini kapsayacak şekilde desteklenmesinden söz edilmektedir (Vlavianos-Arvanitis & Oleskin, 1992, s. 84). Bu ilke ile bağlantılı olarak, modern kentlerde eleştiri konusu olan kimliksiz, sıkıcı bir şekilde tekrarlanan ve anonim fiziksel çevrelere karşılık, hiçbir yapının birbirinin tıpkısı olmadığı, özgünlükler üzerine kurulu tasarımlarla doğal olarak evrilmiş tarihi şehirlerin, kendilerine özgü karakterleri sayesinde ziyaretçiler için birer cazibe merkezleri oluşları üzerinde durulmalıdır.

Geleneksel yerleşimlerdeki mimari yapıda kullanılan malzeme ve yapım teknikleri incelendiğinde, taş, ahşap, kerpiç, hasır, saz, vb doğal yapı malzemeleri, ayrıca çardakları

oluşturan ahşap ve hasır, ahşap çatki (iskelet) aralarına konan kerpiç, tuğla, kırma taş, ahşap, hımış gibi dolgu örnekleri ve bunların kombinasyonları görülmektedir. Geleneksel yapıım teknikleri, maksimum yararlılık, tutumluluk ve akılcılık ilkeleri üzerine kuruludur. Bu ilkelerin türevleri arasında, yapıları depreme karşı dayanıklı kılan ve yatayda esnek hareket imkanı sağlayan, kullanılan malzemenin doğal davranış sınırlarının zorlanmadığı, örneğin gereksiz çivi bile kullanılmadığı teknikler sayılabilir.

İklime uyum sağlama ve iklime göre farklılaşma, yerleşimlerin gösterdiği bir diğer biyoetik özelliktir. Türkiye’de görülen birkaç iklim bölgesine göre farklılaşan doku ve malzeme tipolojisinde, yağış alan ve yeşil bitki örtüsüne sahip bölgelerdeki ahşap mimari ve kurak kara iklimine sahip bölgelerdeki taş, kerpiç veya kaya kütlelerinin içine oyulmuş yapılar gibi ayrımlar bulunmaktadır. Bu tür farklılaşmalar, yöresel kaynakları kullanarak ulaşım maliyetinin optimizasyonu, yapılarda doğal klima oluşturarak ısınma ekonomisi ve depolama işlevine uygun ortamlar sağlama gibi faydalara sahiptir. Ayrıca, kentsel dokuda, ayrı yerleşmelerde çözümlenen yazlık – kışlık kullanımları, sıcak havada gölge sağlayan dar sokaklar; mimari yapıda ise, aynı yapı içinde her mevsimin özelliklerinden faydalanacak şekilde, korunmalı ve kolay ısıtılabilen kışlık katlar ile açık, yarı-açık ve kapalı mekan çeşitlemesi bulunması da aynı ilkenin yansımalarıdır.

İnsan yerleşimlerinin diğer canlılarla etkileşim olanakları yaratan mimari özellikleri de biyoetik açıdan kayda değerdir. Doğadan doğrudan yararlanılan sosyal ve ekonomik düzene özgü olarak, bitki toplama geleneklerinin yerleşmelerdeki yansımaları, tarımsal ve hayvansal ürünlerin saklanması ve işlenmesi için çeşitli mekanlarda ve mimari öğelerde görülebilir. Meyve, sebze, ot, baharat, peynir, et vb ürünlerin ambarlarda, odunluklarda yığılarak, damlarda, çardaklarda serilerek veya duvarlarda asılarak kurutulması ve bekletilmesi; ocaklarda, tandırlarda pişirilmesi; veya üzümün şırahanelerde ezilerek işlenmesi, bu işlevin bazı örnekleridir. Ayrıca, hayvansal maddelerdeki enerjinin geri dönüşümü, tezekten elde edilen gübre ve yakıt; kervansaray, han, kayadam gibi yapılarda aynı mekanda konaklanılarak ısısından yararlanılan yük hayvanları gibi örneklerde görülebilir. Hayvanlar için tasarlanmış mimari öğeler ise bu canlıların gereksinimleri düşünülerek üretilmiş çözümler olup, ahır, kümes gibi bildik mekanların yanısıra, kuzu – koyun, atlı araba veya yük taşıyan katırlar için iki kanatlı, dev boyutlu kuzuluk kapılarına, bu kapıların bir kanadına açılmış olan, insanlar için

daha küçük ve hatta kediler – köpekler için daha da küçük boyuttaki ayrı kanatlara, ve özellikle Osmanlı döneminde son derece gelişmiş bir sanat formuna dönüşen kuş evlerine kadar uzanabilen bir çeşitliliktedir. Geleneksel yerleşimlerin plastik öğelerinin bir sanat biçimini alması, insanların doğal çevrelerinden ve bu çevredeki canlılardan aldıkları estetik esinlenmeden beslenmektedir. Bu esin, şehir ve peyzaj ölçeğinde, görsel bir estetiğinin gözetildiği kent silüetinden, iç ve dış mimari bezemelerde bitkisel formların temel alındığı motiflere kadar değişebilmektedir.

Geleneksel yerleşim özelliklerinin çağdaş yaşama uyarlanabilirliği

Önceki bölümde ayrıntılarıyla betimlenen yerleşim geleneklerinin, biyoetik değerleriyle birlikte bir bütün halinde harmanlandığı, yüzyıllar boyu süren tarihi süreç, dünyada son iki yüzyıl içinde yaşanan sanayileşme ve *modernleşme* hareketleriyle ciddi bir kırılmaya uğramış, bu durum eski geleneklerin bir çoğunun terk edilmesini beraberinde getirmiştir. Hızlı nüfus artışıyla doğru orantılı olarak, şehirlerdeki eski dokular kaybolmaktadır. Modern olmaya öykünen toplumların bu yöndeki aceleci tavrı, hızla gelişen teknolojik imkanların kentleşmeye de yansması sırasında bu hıza eşlik edebilecek kültürel ve etik sorgulamaların yaşanmasına fırsat vermemektedir. Orta derece gelişmiş bir ülke olarak, Türkiye de yirminci yüzyıla damgasını vuran sanayileşme, kırdan kente göç ve hızlı kalkınma kaygılarının yol açtığı düzensiz kentleşme karşısında geleneksel kentsel mirasının taşıdığı değerleri korumakta zorlanmıştır.

Öte yandan, parçalı da olsa var olmaya devam eden geleneksel dokular, ve yeni yerleşim düzenlerinde devam eden bazı eski yaşam alışkanlıkları, bir yandan bir *kültür sürekliliğini* ele verirken, bir yandan da bu sürekliliğin nasıl kesintiye uğradığı ve nasıl yeniden güçlendirilebileceği konusunda bizleri düşünmeye sevketmektedir. Tarihsel koşullar içinde yaratılan kentsel ve mimari geleneklerin bir kısmı günümüz yaşantısı içinde geçerliliklerini yitirmekle birlikte, bir kısmı hala geçerliliklerini korumaktadır. Geleneksel konutlar, daha önceki yaşam biçimlerine göre tasarlanmışsalar da, akılcı düzenlemelerle çağdaş yaşamın gerektirdiği koşullara uyarlanabilmektedir. Ülkemizde bunun bir çok örneği bulunmaktadır (Madran & Özgönül, 2005, s. 75). Önemli olan, çağdaş yaşantıya katılabilecek olan, geleneklerde gizli biyoetik değerlerin ayırıcına varılması ve bunları değerlendirmek için

yaratıcı yollarının bulunmasıdır. Bugünün yaşam çevrelerinin girdiği çıkmazlara çare ararken, beklenmeyen ve hatta kurtarıcı birer çözüm niteliği alan bu kaynağın değeri bilinmelidir. Aşağıda, geleneksel öğelerin çağdaş uyarılma olanaklarına çeşitli örnekler verilmektedir.

Modern mimarlık akımının esaslarından biri olan, 'biçimin işlevi izlemesi' ilkesi, tasarlanmalarının içten dışa doğru çözümlenerek geliştiği geleneksel evlerde de izlenebilmektedir. Bu ilke, iç ile dışın uyumu, yalınlık ve içtenlik ile ilgilidir, ve etik kuralları açısından da doğrular içermektedir. Benzer biçimde, Lewis Mumford'ın önerdiği gibi, bugünkü yerleşim bölgelerinde, sınırları yayılan büyük şehrin yönetim merkezinden gittikçe uzaklaşan mahallelerde, içten gelişen ve sakinlerinin, bizzat kendileri için oluşturduğu bir işbirliği örgütlenmesi, resmi karakterdeki merkezi yönetimlerin yerini almak zorundadır; çağdaş büyük kentlere ancak bu yoldan yardımcı olunabilir (aktaran Aru, 1998, s. 11-12). Çağdaş şehirciliğin bir amacı da, yerleşimleri sorunları bakımından kavranabilecek büyüklükte, düzenli, sosyal açıdan organize olmuş bütünler halinde planlamaktır. Bugün birçok kentte nüfusun ihtiyaçlarını karşılama çabası uğruna ortaya çıkan ölçsüz, kitlesel yapılaşma yerine, şehirleri tekrar insan ölçeğine yaklaştırma yönündeki arayışlar çoğalmaktadır (Places, 2006).

Oysa daha önce anlatılan geleneksel mahalle birimlerinin özellikleri, tarif edilen çözümler ile birebir örtüşmektedir. Birbirini uyum içinde tamamlama endişesine sahip bu eski yapılaşma biçimleri, hala birçok kentte mevcuttur (Aru, 1998, s. 13). Bunların korunmaları ve yaşatılmaları, fiziksel biçim güzelliği ötesinde içerdikleri sosyolojik özellikleri değerlendirmek açısından da önemlidir. Türkiye'nin yönetsel yapısı özellikle Cumhuriyet döneminden sonra birçok modern resmi kurumun getirilmesiyle değişmiş olmakla beraber, mahalle birimi, en küçük yasal yerel yönetim birimi olan muhtarlık örgütlenmesi altında, resmi statüye sahip, canlı bir kurum olarak varolagelmiştir. Toplumsal örgütlenme biçimi olarak ise, gerek ülkenin aynı bölgesinden kente göçenlerin aynı mahalleye yerleşmesiyle oluşan 'hemşehri'lik ve dayanışma ilişkilerinde, gerekse özellikle büyük şehirlerde yerel sorunları çözmek ve kentli haklarını korumak üzere oluşan semt girişimleri, yerel kampanyalar ve mahalle derneklerinde (örneğin İstanbul'da Arnavutköy ve Cihangir; Ankara'da Kavaklıdere), mahallenin ne denli güçlü bir birlik unsuru olduğunu görmek mümkündür.

Mahalleden yapı ölçeğine inildiğinde ise, geleneksel öğeler barındıran çağdaş tasarım uygulamaları, bazı biyoetik değerleri zaman içinde ileriye taşıyabilmiştir. 1930'lu yıllarda, geleneksel Türk evi ilkelerinin ve bunlarla çakışan Bauhaus mimarlık stiline, ülkemizin büyük kentlerindeki bazı konut uygulamalarında, çağdaş ve olgun sentezleri başarılmıştır (Resim 5). Yirminci yüzyılın erken ve orta dönemlerinde, devlet girişimiyle kurulan, Ankara'daki Saracoğlu Evleri gibi sosyal konut projeleri de geleneksel mimarinin temel öğelerini temel almıştır (Resim 6). Ancak bu tür girişimler, Türkiye'nin toplumsal koşullarının bir sonucu olarak, çoğalıp yaygınlaşma fırsatı bulamamıştır. 1960'lardan itibaren yap-satçı yapılaşma düzeninde müteahhit elinden çıkan, Türk evi geleneklerine uymayan, her yerde birbirinin tekrarı olan kimliksiz apartmanlar (Bektaş, 1996, s. 129) kentlerde hakim eğilim olmuş, yukarıda anılan nitelikli örnekleri azınlıkta bırakmıştır.

Resim 5: Bauhaus ve geleneksel Türk evi çizgileri taşıyan yapı, İzmir (Bektaş 1996)

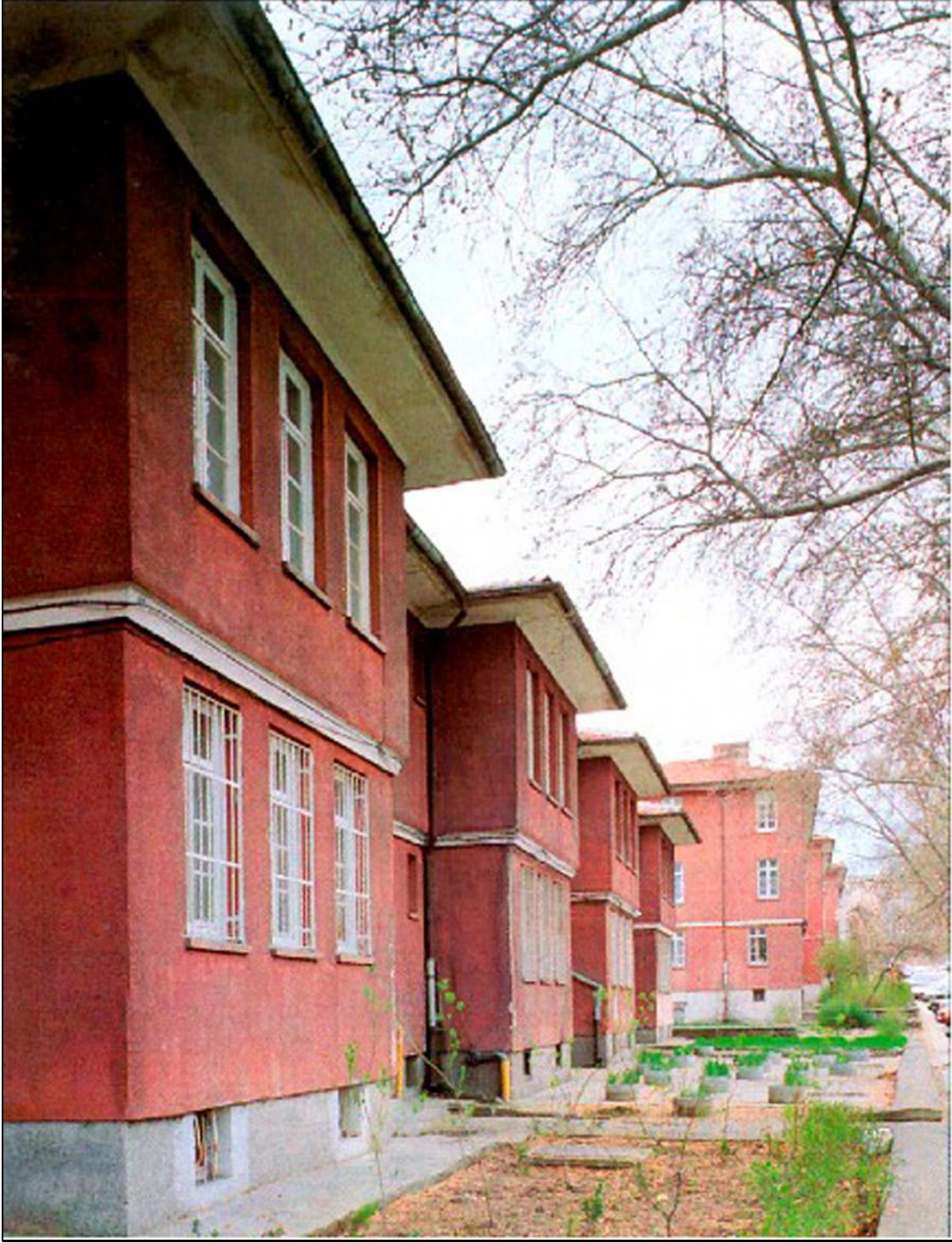
Resim 6: Saracoğlu Evleri, Ankara (Sey 1996)

'Müteahhit apartmanları' ile kaplanarak dönüşen kentsel alanlardan farklı bir durum sunan *gecekondu alanları* ise, tüm bakımsızlıklarına ve yasal sorunlarına karşın, biyoetik açıdan daha olumlu bulunabilir. Bu

yerleşmelerin eğimli yerlerde, doğal topoğrafyayı izleyerek kurulma, ve birbirinin güneş, hava ve manzarasını kesmeden, bir miktar bahçe – ağaç ile birlikte yerleşme eğilimlerinden kaynaklanan biyoetik özellikleri, büyük oranda kırsal yerleşim alışkanlıklarının kente taşınmasıyla ilişkilidir. Bu noktadan hareketle, kırsal, sosyolojik olarak *cemaat (gemeinschaft)* toplumu olarak nitelendirilen toplu yaşantı biçimi ile modern kentli toplumun *cemiyeti (gesellschaft)* olma çabaları arasında biyoetik ve benzer çevreci ‘yeni etikler’ açısından yeni karşılaştırılmalar yapmaya değerdir.

Gecekondu bölgelerini modern kent yaşamına entegre etme amacıyla, 1980’li yıllarda ağırlıklı olarak devlet eliyle çeşitli gecekondu ıslah çalışmaları yapılmıştır. Ancak bu çalışmaların, söz konusu alanları yasallaştırma, kentsel altyapı ağlarına bağlama ve sağlıklılaştırma çabası içinde, içerdikleri biyoetik değerleri ne derece gözettiler tartışma konusudur. Gecekonduların topoğrafik kurulum düzenlerini, uzlaşma üzerine kurulu komşuluk hukukunu, sosyal ilişkilerini ve varolan organik dokularını dikkate alan, ‘nüve konut’e dayalı kentsel tasarım düzenlemeleriyle konut istemlerini karşılayan, Ankara’daki Yenimahalle – Şentepe Projesi gibi çalışmalar (Aksulu & Aykut, 1996, s. 7), her zaman uygulama aşamasına getirilememiştir.

Resim 7: Nail Çakırhan Evi, Muğla (Arkitera)

Cumhuriyetin erken dönemlerindeki uyarlama örneklerinin, yap-satçı yapılaşma ve duyarsız gecekonduların ıslahı dönemlerinde gölgelenmesiyle birlikte, yirminci yüzyılın son döneminde geleneksel biyoetik değerler açısından olumlu yeni uygulamalar tekrar göze çarpmaya başlamıştır. 1970'lerde ve 80'lerde, Muğla'da Nail Çakırhan Evi (*Resim 7*), Bodrum'da Turgut Cansever'in Ahmet Ertegun Evi yenilemesi ve Demir Tatil Köyü tasarımları (*Resim 8*) gibi bireysel mimari uygulamalar, her biri Ağa Han Mimarlık Ödülü de alarak önemlerini pekiştirmiştir. Kurumsal düzeyde ise, 1990'larda çoğalan özel toplu konut şirketlerinin uygulamaları arasında, geleneksel Türk evi tarzının villa tipi konutlardaki uyarlamaları (örneğin Mesa'nın Ankara'daki Kuru Sitesi) nitelikli projeler olarak kabul görmektedir. Günümüzde, eski değerlerin geleceğe aktarıldığı mimari uygulamalar, geleneksel yapıların yeniden işlevlendirilmesi (*adaptive reuse*) konusunda da yaygınlaşarak belirli bir birikim oluşturmaktadır. Özellikle kültür turizminin geliştiği bölgelerde, butik otel (örneğin Kastamonu'da *Toprakçılar Konağı*, *Resim 10*) ve kültür merkezi gibi işlevler eski yapılarla başarılı şekilde bağdaştırılabilmektedir.

Resim 8: Demir Tatil Köyü, Bodrum (www.kataraxis-publications.com)

Resim 9: Kent merkezinde yaya bölgesi, Kuşadası (Ege Yıldırım)

Resim 10: Toprakçılar Konağı, Kastamonu (Ege Yıldırım)

Tekrar doku ölçeğine baktığımızda, günümüzde tarihi kentsel bölgelerin yeni yaşam koşullarında işlevsel kılınarak değerlendirilmesi için yetkili kurumlarca alınan çeşitli yasal ve idari önlemler bulunmaktadır. Temel yöntem olarak bu alanlar *kentsel sit alanı* statüsüyle yasal olarak korumaya alınmakta, ardından eski dokuda özgün kentsel biçimlerle uyumlu yeni müdahaleleri (*contextual building*) yönlendiren yapılaşma koşulları belirlenmektedir. Ancak bu çerçevenin ötesinde, biyoetik ve kültürel değerlere uygun yapılaşma kültürünün, sit statüsüne bağımlı olmadan, her tür mevcut dokuda uygulanabilmesi, bu değerlerin daha derin bir düzeyde benimsenmesini, ilgili ve uygulayıcı tüm taraflarca özümsemesini gerektirecektir. Bu konudaki potansiyelin daha kolay gerçekleşme olanağı bulunduğu bir alan, kentsel ulaşımdır. Tarihi sokak dokularının dar, organik biçimleri için en uygun ve bazen tek geçerli çözüm olan, yaya öncelikli, dolayısıyla insan ölçeğini ve toplumsal etkileşimi destekleyen ulaşım yöntemi, kentlerin diğer alanlarında da başarıyla uygulanabilmektedir. Büyük şehirlerin canlı kentsel merkezlerinde (örneğin Ankara'da Yüksel Caddesi; İstanbul-Beyoğlu'nda İstiklal Caddesi; İstanbul- Kadıköy'de Bahariye Caddesi) ve turistik beldelerin çarşı merkezlerinde (örneğin Kuşadası, Resim 9) oluşturulan yayalaştırılmış, araçlara erişim

kontrollü bölgelerin sosyo-ekonomik canlılık sağlamadaki başarısı, bu konudaki büyük potansiyeli göstermektedir.

Türkiye'nin geleneksel yerleşim kültürünü uyarlayarak geleceğe aktarma konusundaki olanakları gösteren bu örnekler, halen ülkemizde bugün yaygınlaşmış olan yapılaşma kültürünün merkezinden uzak konumda ve sayıca yetersizdir. Yapılaşma kültürü, 'kent kültürü' olarak tanımlanan bütünün ayrılmaz bir parçasıdır. Bugün uzaklaşmakta olduğumuz ve kentlerimizin tekrar yönelmesi istenen kültür seviyesi, kendisinden farklı olan tüm insanlara, hayvanlara ve tüm yaşam türlerine saygı duyan, demokratik değerleri ve sosyal adaleti hedefleyen bir noktadır (Çobanoğlu & Gazi, 2008, s. 24). Bu durumu iyileştirmek, hem nitelikli örneklerin artmasını, hem de bunların toplumsal kesimlere daha iyi tanıtımına yönelik güçlü lobi çalışmalarını gerektirmektedir.

Geleneksel dokuların biyoetik değerlerinin sürekliliği konusunda değinilmesi gereken bir başka nokta ise, modernleşme öncesi dönemdeki kısıtlılıkların ve zorunlulukların yerini, bugünkü çağdaş imkanlar arasındaki bilinçli seçim olanaklarının almasıdır. Örneğin, tarihsel olarak toplumların çevre koşullarına uyumlu yapı yapmakta kullandığı doğal yapı malzemeleri ve yapım teknikleri, o zaman ve mekan bağlamında mevcut olan kaynak çeşitliliğinin ve teknolojinin kısıtlarına bağımlı olmuştur. Ancak günümüzde birçok yapay ve görünürde kullanımı kolay yapı malzeme pazarı ve gelişmiş teknoloji ortamında, seçenekler çoğalmış ve kullanılan kaynaklarda farklı ölçüt ve tercihlere göre seçim imkanı genişlemiştir. Bilinçli bir seçim ile, yine bu çevreyi kirletmeyen, nemi dengeleyen, ısıyı yalıtan ve böylelikle insan sağlığı için iyi bir iklim yaratılan, gerekli önlemler alındığında dayanıklı da olan doğal malzeme ve tekniklere dönmek mümkündür ve hatta tercih edilmelidir. Tekrar ulaşım örneğini vermek gerekirse, eski dokuların motorlu araç trafiğine uygun olmayışları karşısında yaşanan ikilem, geniş bulvarlar açmak yerine ulaşım alışkanlıklarını mevcut yol ağlarına uydurarak gürültü ve hava kirliliği açısından daha sağlıklı bir tercih yapılması yönünde çözülebilmektedir. Nitekim, Avrupa'daki gelişmiş şehirlerin merkezlerinde bu yöndeki önlemler gittikçe daha çok rağbet görmüş ve pratiğe yerleşmiş, Türkiye'nin bazı kentleri de aynı yolu izlemeye başlamıştır.

Bir başka kritik mesele, geleneksel dokuların yenilenmesi ve çağdaş yaşama uyarlanmasında karşımıza sıkça çıkan ve koruma disiplininin temel ilkelerinden olan özgünlük

(*authenticity*) sorunudur. Mimari biçimlerin taklidi ve tekrarından oluşan yüzeysel uyarlamalar ile esas yapımların ilkelerini ve felsefesini kavrayan daha derinlikli uyarlamalar arasında önemli ve bazen ince bir sınır bulunmaktadır. İkinci ve daha doğru yöntemi uygulayabilmek için, kültür mirasının sahip olduğu asıl kültürel değerlerin, biyoetik ilkelerin ve sürdürülebilir niteliklerin özümsemesi gereklidir. Ancak bu sayede geleneksel çevrelerin içerdiği, geleceğe sürdürülebilirlik ve biyoetik açısından yapabileceği katkıların gizil gücü ortaya çıkarılabilir.

Yine vurgulanmalıdır ki, eldeki imkanların farkına vararak bunları değerlendirmek toplumlar için yeni ve büyük bir etik sorumluluk arz etmektedir. Biyoetiğin yaygın olarak kullandığı Kantçı, Yararcı ve diğer yöntemlere de başvurarak, çevre, ekosistem, insan topluluklarını da kapsayan tüm küresel canlılar bütünü için en fazla faydanın, ve bu faydanın en uzun vadede sürdürülebilirliğinin sağlanabildiği yerleşim ve yapılaşma çözümleri üzerine derinlemesine düşünmek zorunluluğu vardır. Bu düşünce sistemi geliştikçe, insanların bilinç düzeyi yükselecek ve modern dünyaya hakim çeşitli dinamikleri bu amaç doğrultusunda yönlendirmeleri kolaylaşacaktır.

Bu sorumluluğun yerine getirilmesi, birçok deneme ve yanılma, bilinçlenme pahasına yitirilen değerler ve fırsatlarla döşeli bir yoldan geçmektedir. Gelenekten yararlanmak, bunu bir biçim dili ötesinde, yaşama kültürünün özü olarak kavrayıp bununla hesaplaşarak çağdaş bir şekilde değerlendirmek, belirli bir çaba gerektirmektedir. Bir yandan da şunu hatırlamakta yarar vardır: Çözümler ne kadar değişik yollarda aransa bile, temel insan gereksinimleri her zaman devam etmektedir. Eski yerleşimlerin önemseydiği güneş – hava – yeşillik öğeleri, ünlü modernist mimar Le Corbusier'nin fikir eskizlerinde de aynı şekilde tanımlanmaktadır (Boesiger, 1972, s. 188-89).

Biyoetik, Çevre ve Kültürel – Doğal Miras Bilinci

Bu yazının başında da belirtildiği gibi, son dönemde gerek uluslararası gerek ulusal düzeyde çevre duyarlılığı ve koruma konusundaki örgütler ve girişimler yadsınamayacak bir düzeye gelmiştir. 1972 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı (Stockholm Konferansı) ve 1987 tarihinde Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nca hazırlanan Ortak Geleceğimiz (Brundtland Raporu) gibi dönüm noktaları ile, çevre konuları

düşünceden eyleme geçebilecek olgunluğa erişmiştir. Çevre alanında etkin olarak ortaya çıkan örgütler arasında, hem geniş anlamda çevre ile ilgilenen, Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), Greenpeace, Dünya Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF) gibi, hem de daha özgül olarak kültürel ve doğal miras alanında çalışan, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS), Europa Nostra, Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN) gibi kuruluşlar yer almaktadır. Türkiye’de uluslararası kuruluşların ulusal temsilciliklerinin yanısıra, Çevre ve Kültüre Değerlerinin Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL), Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA), Tarihi Kentler Birliği (TKB) gibi daha yerel girişimler olarak kurulmuş örgütler mevcuttur.

Bu girişimler, toplum ve siyaset alanında da yayılarak, tüm araç ve aktörlerin eylem programına dahil edildiği, başta medya olmak üzere toplumsal iletişim ağlarının, eğitim kurumlarının, sanayi kurumlarının, karar verici ve yönetici mercilerin ve kamuoyunun duyarlılaştırıldığı bir çerçeveye oturmuştur. 1985’te kurulan BIO (Uluslararası Biyopolitikalar Örgütü) tarafından geliştirilen biyopolitikalar (‘dünyadaki yaşamın korunması ve sürdürülmesi için uygulanacak politikalar’) alanındaki çalışmalar da bu yönde yoğunlaşmaktadır.

Aynı çerçevede, insanlığın ortak mirası olarak inceleme konusu olan geleneksel yaşam çevrelerinin, geçmiş yaşantı biçimlerinden kalma biyoetik öğeler bakımından incelenmesi ve değerlendirilmesi ile, biyoetik ile doğal ve kültürel mirasın korunması alanlarındaki çalışmalar daha iyi örtüşecektir. Farklı çalışma alanların bu şekilde örtüşmesine iyi bir örnek olarak, folklorik tıp alanı gösterilebilir. Folklorik tıp, doğal ve kültürel çevrenin kesişim noktasında duran, biyoetik felsefesinin bütünsellik boyutu ile de örtüşen bir konudur. Tıbbi tedavide kullanılan bitki örtüsünün yetiştiği doğal çevre ile bu flora haznesini işlevselleştiren, kuşaktan kuşağa aktarılan bilgi ve kültür birikimi, ancak beraber korunurlarsa bu tıbbi olanağın sürdürülebilirliği sağlanabilir. Çevre, kültür tarafından şekillendirilmekte, bu kültür ise yine çevre tarafından etkilenmektedir (Stockholm Konferansı, 1972, aktaran Vlavianos-Arvanitis & Oleskin, 1992, s. 75).

Etik alanındaki temel figürlerden Emmanuel Kant ve daha sonraki düşünürlerden John Rawls’un üzerinde durduğu gelecek kuşaklara karşı sorumluluk çerçevesinde, her kuşak, bir

önceki kuşaktan devralmış olduğu, bilgi ve kültür birikiminden oluşan miras kadarını, bir sonraki kuşağa devretmelidir (Keleş & Hamamcı 1993, 2002: 239). Etik ile ulaşılmak istenen ideal 'iyi' duruma yaklaşma uğraşı için tanımlanan ölçütlerden olan, 'kavramların açıklığı' ve 'bilgi edinme gereksiniminin yerine getirilmesi' ilkelerini (Keleş & Hamamcı, 2002, s. 235) uygulayarak, kültürel ve doğal mirasımızın içerdiği değerleri de doğru tanımlamanın gereği anlaşılabilir. Bu anlamda, miras alınanın tam olarak neleri içerdiğini anlamak önem kazanmaktadır; geleneksel yerleşim çevreleri de bu anlamda daha yakından incelenerek, içerdikleri kaynak değerleri ve potansiyeller daha iyi anlaşılmalıdır.

Sonuç

Biyoetik felsefenin temelinde, insanların daha iyi, alternatif bir gelecek olanağına sahip olduğu bilinci yatmaktadır. İnsanlığın ortak mirası olan kültürel ve doğal çevreler, bu geleceği yaratmakta ve bugünkü dünyamızın biyoetik niteliklerini geliştirmekte önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu bağlamda, temel gerçeklere dönmeye ve geçmişi yeniden gözden geçirmeye doğru bir çağrı duymaktayız; aç gözlülükten uzak, yaratıcılığa dayalı bir yaklaşımla, iklim koşullarına ve temel insan gereksinimlerine uyumlu ve duyarlı bir mimari yaratmak durumundayız (Piesik, 2009).

İnsanın, şerefli ve huzurlu bir hayata izin verecek kalitede bir çevrede, özgürlük, eşitlik ve elverişli hayat şartları içinde yaşamasının temel hakkı olduğu, Stockholm konferansı bildirgesinde de pekiştirilmiştir. Sosyal ve fiziksel anlamda kaliteli bir çevre, içinde temel insan değerlerinin yeşereceği, insanların ruhen gelişip zenginleşeceği, süreklilik kazanarak kimliklerini ifade edebileceği bir ortamdır. Bir araç değil, amaçtır (Gökçe, 1993, s. 19). Bu amaca yönelik olarak elimizdeki değerlerin bilincinde olmak ve fırsatları değerlendirmek, toplumun çevre hakkını gerçekleştirebilmek konusunda bireylere toplumsal bir sorumluluk düşmektedir. Bu çerçevede incelenen geleneksel yerleşim dokularının oluşturduğu insanlık mirası, içerdiği biyoetik değerlerin açığa çıkarılmasıyla daha iyi korunabilir, çağdaş yaşama uyarlanabilir ve günümüzdeki sürdürülebilirlik çabalarına taze kan getirebilir. Mevcut çaba ve girişimlerin bu yolda toplumca desteklenmesine, geliştirilmesine ve potansiyelinin daha iyi kullanılmasına ihtiyaç vardır.

Kaynakça

- Akurgal, E.. (1998). *Anadolu Kültür Tarihi*. Ankara: TÜBİTAK yayınları.
- Aksulu, I.; Aykut, O. (1996). *YEŞKEP: Yenimahalle Şentepe Kentsel Tasarım – Rehabilitasyon Projesi*. TMMOB Şehir Plancıları Odası, Yenimahalle Belediyesi, UNDP ve Toplu Konut İdaresi.
- Anon. (n.d.) Aboriginal art online. www.aboriginalartonline.com (Mayıs 2005’de erişildi)
- Anon. (n.d.) Kızılderili Atasözleri. İç. Türkçe atasözleri.
www.atasozleri.gen.tr/atasozleri/kizilderili-atasozleri/ (8 Ağustos 2009’da erişildi)
- Anon. (n.d.) Australian Aborigines - Indigenous Australians. Crystalinks.
www.crystalinks.com/aboriginals.html (Mayıs 2005’te erişildi)
- Anon. (2000-06). Australian aborigines. İç. The Columbia Electronic Encyclopedia. Infoplease.
www.infoplease.com/ce6/society/A0805377.html (Mayıs 2005’te erişildi)
- Anon. (n.d) (2006, Bahar). *Places*. Özel Sayı: Building community across the transect, 18 (1).
Arkitera arşivi
www.arkitera.com (Eylül 2007’de erişildi)
- Aru, K.; A. (1998). *Türk kenti*. İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi.
- Beauchamp, T.; L. & Childress, J.; F. (1994). *Principles of Biomedical Ethics* (4. baskı). New York, NY: Oxford University .
- Bektaş, C. (1996). *Türk evi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Birleşmiş Milletler. (1982). World Charter for Nature (Dünya Doğa Şartı).
www.un.org/documents/ga/res/37/a37r007.htm (1 Ağustos 2009 tarihinde erişildi)
- Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED). (1987). *Ortak geleceğimiz*. (Belkis Çorakçı, Çev.). Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı.
- Boesiger, Willy (ed.). (1972). *Le Corbusier*. Zurich: Verlag für Architectür.
- Brouillet, Carol. (2001). *FTAA threatens women*. www.communitycurrency.org/ftaa.html (Mayıs 2005’te erişildi)
- Çobanoğlu, N. (2009). *Kuramsal ve uygulamalı tıp etiği*, Ankara: Eflatun .
- Çobanoğlu, N. & Gazi, S. (2008), Biyoetik bir değer olarak kent kültürü öğelerinin sağlıklı kentlerde yansımaları. İç: *Planlama*, 1-2, Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası.

- Gökçe, B. (1993). Toplum bilimi ve çevre. İç: Y. Ertürk (der.). *Toplum ve Çevre* (s. 13-22). Ankara: Sosyoloji Derneği.
- Heard-Bey, F. (2004). *From the Trucial States to the United Arab Emirates*. Londra: Motivate Publishing.
- KA.BA Eski Eserler Koruma ve Değerlendirme – Mimarlık Ltd arşivi. (2001-05).
- Keleş, R. & Hamamcı, C. (2002). *Çevrebilim* (4. Baskı). Ankara: İmge.
- Macer, D.R.J. (1994a). 'Bioethics, water, and the environment'. İç: *La Mer*, Sayı 32 (s. 103-06). Tokyo: Japon-Fransız Okyanusbilim Derneği.
- <http://www.eubios.info/Papers/LAMER.htm>
- Macer, D.R.J. (1994b): *Bioethics for the people by the people*. Christchurch: Eubios Ethics Institute. <http://www.eubios.info/BFP.htm>
- Madran, E. & Özgönül, N. (2005). *Kültürel ve doğal değerlerin korunması*, Ankara: TMMOB Mimarlar Odası.
- Meadows, D.H. (der.). (1974). *The limits to growth: A report for the club of rome's project on the predicament of mankind*. New York: Universe Books.
- Oxford Companion to Philosophy. (2009). *Bioethics*. <http://www.mywire.com/content/Search.do?keywords=bioethics&searchSubmit=Search&pubIds=546> (Kasım 2009'da erişildi)
- Piesik, S. (2009). There was a time. İç: *The Blessed tree* (ss. 54-55), 1 (2). Khalifa International Date Palm Award, Abu Dhabi.
- Rolston, H.III. (2008). Environmental Bioethics - United Nations Conference on Environment and Development, yang, yin, ahimsa, Environmental Ethics: Divergence and Convergence <http://www.mywire.com/a/Oxford-Companion-Global-Change/Environmental-Bioethics/9549547/?&pbl=163&srchId=ws3.sj1.keepmedia.intuxjvOCUBAAA=&pos=1> (15 Kasım 2009'da erişildi)
- <http://www.libraryindex.com/pages/3262/Environmental-Bioethics.html> (11 Aralık 2009'da erişildi)
- Sey, Y.(der.). (1996). *Housing and Settlement in Anatolia: A Historical Perspective*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Vlavianos-Arvanitis, A.;Oleskin, A. (1992). *Biopolitics: The Bio-Environment – Bio-Syllabus*, Biopolitics International Organization.

YAZARLAR HAKKINDA

Ayşe Ege Yıldırım, Y. Şehir Plancısıdır. Ankara Üniversitesi, Sosyal Çevre Bilimleri Doktora programına devam etmekte ve Abu Dhabi Kültür ve Kültür Mirası Başkanlığında koruma uzmanı olarak görev yapmaktadır.

Nesrin Çobanoğlu, Gazi Üniversitesi, Tıp Etiği ve Tıp Tarihi Ana Bilim Dalı Başkanı olarak görev yapmaktadır. Kamu yönetimi ve tıp tarihi ve tıbbi etik alanlarında uzmandır. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü nde doktora dersleri vermektedir. Gazi Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürüdür. Biyoetik Derneği ve Türkiye Felsefe Kurumu da aralarında olmak üzere bir çok ulusal ve uluslararası bilim kuruluşlarına üyedir.

SUMMARY

This article deals with the relationship between bioethics and the protection of the cultural and natural heritage, focusing on traditional urban settlement patterns in Anatolia. In response to the course of destruction that the environment faces today, various environmental discourses emerged, bioethics being an important one among them. Bioethics, which deals with values related to all living organisms and their universe, has strong associations with environmental ethics, particularly deep ecology; it can also be considered as the 'common heritage of mankind'. Within this scope, the article examines some ancient societies such as the Aborigines, Native Americans and semi-Bedouin tribes, followed by an appraisal of aspects of traditional settlement in Anatolia, such as settlement fabric, neighborhood structure, construction material and techniques, to identify their positive attributes in terms of functionality, health, social relations, adaptation to natural conditions and interaction with other living beings. These settlement traditions, evolved over centuries, are now being abandoned, but it is still possible to make use of them to improve the bioethical nature of our contemporary living patterns. Since the early twentieth century, there have been various attempts of such adaptations in Turkey, to transmit bioethical and cultural values into the future, ranging from the conservation of historic urban quarters, and the sustenance of the traditional neighborhood unit, to contemporary design that references traditional architectural elements. These efforts are still in great need of being embraced at a broader societal level. The preservation of cultural continuity that has been disrupted by modernity, depends on conscious choices made between contemporary alternatives and the sense of responsibility of individuals. This consciousness is also an ethical issue, in terms of humans' rights to a quality of environment that allows them to lead honorable and peaceful lives and our responsibility toward future generations.